

su neminovni u susretanju s aktualnim suvremenim ezoterijskim strujanjima i stoga ovu *poligrafiju* svakako preporučujemo za čitanje svakom dobronamjernom čitatelju, a znanstvenicima istraži-

vačima kao izvrstan temelj i platformu za daljnje istraživanje hrvatske renesansne filozofije.

Ivan Dodlek

Heidi A. CAMPBELL (ur.), *Digital Judaism: Jewish Negotiations with Digital Media and Culture*, New York, 2015., 213 str.

Knjiga *Digital Judaism: Jewish Negotiations with Digital Media and Culture* izdana je u sklopu Routledge serije o religiji i digitalnoj kulturi. Izučavanje novih medija, religije i digitalne kulture mlado je polje znanosti kojim se znanstvenici bave posljednjih dvadeset godina. Knjiga *Digitalni Judaizam*, koju je uredila Heidi A. Campbell, sastoji se od uvoda i deset poglavlja koja su napisali različiti autori. Ova zbirka radova pregled je širokoga raspona odgovora i pristupa koje vjerski judaizam donosi u odnosu na medijsku tehnologiju. Cilj knjige, kako navodi urednica u uvodu, jest okupiti radove ključnih znanstvenika koji istražuju odnose i veze između različitih židovskih zajednica i digitalne kulture. Ova knjiga je višestruko važan doprinos u izučavanju judaizma i novih medija jer donosi sveobuhvatan pogled na različite židovske zajednice i ne ograničava se samo na istraživanje interneta i vjerskih mrežnih stranica. Knjiga istražuje veze između judaizma i raznih popularnih društvenih platformi poput Facebooka, mobilnih telefona ili aplikacija za pametne telefone. Također, u knjizi nalazimo opise raznih teorijskih i meto-

doloških pristupa koji mogu biti korisni u istraživanju korištenja digitalnih medija različitih židovskih skupina. Istraživanje židovske interakcije s digitalnim medijima odmiče se u ovoj knjizi od jednostavnih analiza poput onih koriste li se vjerske grupe određenim digitalnim medijima ili ga odbacuju. Umjesto toga, identificiraju se pozitivni ili negativni obrasci koji vode od izuma određenog medija do primjene u praksi na način da se digitalne prakse kontekstualiziraju unutar zajednice tako da se obuzdaju potencijalni negativni utjecaji na vjerske vrijednosti zajednice.

Urednica knjige navodi kako su identificirane dvije strategije u stavovima koje različite židovske grupe pokazuje u odnosu na nove medije. To su »inovacija i usvajanje«, te »otpor i rekonstrukcija«. U prvom dijelu knjige predstavljene su radovi autora čije područje istraživanja obuhvaća obradu načina kako židovske vjerske skupine usvajaju digitalne medije uz prilagodbu svojim temeljnim vrijednostima i društvenim ciljevima. Analiziraju se slučajevi društvenih mreža, mrežnih stranica i videoigara. U drugom dijelu knjige istražuju se različite židovske vjer-

ske skupine čiji se odgovor na digitalne medije kreće u rasponu od oklijevanja do straha koji proistječe iz zabrinutosti o mogućim utjecajima digitalnih medija na vjerski i društveni život zajednice.

Prvi dio knjige započinje radom Menahema Blondheima, koji piše o židovskoj komunikacijskoj tradiciji i njezinu susretu s novim medijima. Autor analizira pristupe novim medijima u židovskoj prošlosti i sadašnjosti. Nathan Abrahams pokazuje kako Facebook omogućava mladim Židovima u Velikoj Britaniji formiranje novih, malih kongregacija u kojima do određene mjere eksperimentiraju s judaizmom. Njegovo istraživanje pratilo je rad grupe *Grassroots Jews*, koja je u virtualnom prostoru stvorila zajednicu za Židove nezadovoljne postojećom kongregacijskom infrastrukturom. Michal Raucher istražuje kako se ortodoksne Židovke koriste internetom u cilju potvrde i preispitivanja ortodoksnoga rabinskog autoriteta. Autorica analizira *web*-portal yoatzot.org, koji je organiziran u obliku pitanja i odgovora na kojemu ortodoksne Židovke mogu postavljati pitanja koja zahtijevaju halahičke odgovore. Odgovore im pružaju druge Židovke koje na taj način dolaze u poziciju interpretacije židovskih zakona, koja je inače tradicionalno muška domena u ortodoksnom judaizmu. Heidi A. Campbell i Wendi Bellar istražuju *web*-stranicu aish.com, koja je digitalna platforma programa Aish HaTorah. Cilj te stranice jest privući sekularne Židove natrag u okrilje vjer-

skog judaizma te donijeti posvećenje svijetu pomoću Tore i posvećene komunikacije. To poglavlje pridonosi teorijskom razumijevanju židovskih odgovora na digitalnu tehnologiju, stavljajući naglasak na povijest i tradiciju koja daje okvir digitalnoj komunikaciji. U poglavlju o digitalnim igrama Owen Gottlieb pokazuje kako digitalne igre osmišljene za Židove mogu postati mjesto na kojima se grade plodni odnosi između tradicionalnog načina židovskog podučavanja i interpretativne prakse. U Gottliebovu radu vidimo kako digitalne i strateške igre ne predstavljaju prekid u tradicionalnom načinu židovskog učenja, nego nastavak drevne prakse. U posljednjem poglavlju prvog dijela Aya Yadlin-Segal analizira komuniciranje identiteta preko vjerskih *meme*-grafika na Facebook-stranici *Tweeting Orthodoxies*. Taj rad pokazuje kako internetske grafike s temom židovske vjere komuniciraju vjerski humor na način koji učvršćuje vjerovanja vjerske zajednice.

U drugom dijelu knjige Oren Golan uspoređuje načine na koje se novim medijima koriste tri židovske denominacije – ultraortodoksna, Chabad i reformistički pokret. Cilj toga poglavlja jest prikazati kako se postiže ravnoteža između održavanja vjerske zajednice i produkcije novih medija u židovskom svijetu i šire. Taj rad pokazuje kako je unutar zajednica razvijen niz shema pomoću kojih se obrazlaže potrebitost korištenja novih medija. Michele Rosenthal i Rivka Rabak opisuju kako se pobožne židovske obite-

lji u Izraelu koriste internetom s filterima koji pročišćavaju sadržaje sukladno s vjerskim kriterijima. To poglavlje pridonosi razumijevanju židovskog odgovora na internet unutar konteksta dnevne prakse. Nadalje, vrlo je zanimljivo poglavlje autorica Hananel Rosenberg i Tsuriel Rashi, koje govore o tome kako se ultraortodoksni Židovi bore protiv novih medija pomoću zidnih postera koji se nazivaju *pashkevylim*. Autorice analiziraju javne postere i diskurs kojim se koriste protiv korištenja novih tehnologija u haredskom društvu. Ti posteri sagledavaju se kao javni iskaz ključnih debata u kojima ultraortodoksni Židovi raspravljaju o medijima i granicama koje su haredski Židovi povukli između svoje zajednice i vanjskog svijeta. U posljednjem poglavlju Yoel Cohen detaljno analizira stavove izraelskih rabina prema kompjuterima i

internetu. Analiza obuhvaća evaluaciju mišljenja rabina o kompjuterima i internetu, korištenju kompjutera i interneta od strane rabina, ograničavanje dječjeg pristupa kompjuterima i internetu te kompjuterima kao modernim sredstvom židovske izobrazbe.

U svjetlu najnovijih istraživanja o judaizmu i medijima knjiga *Digital Judaism* zacijelo je iznimno vrijedan izvor istraživačima novih medija, religije i digitalne kulture. U širem kontekstu istraživanja o digitalnoj kulturi i vjerskim zajednicama, ova knjiga ukazuje na važnost komparativnog rada u kojemu je potrebno analizirati različita vjerska područja kako bi se dobila prava slika zajedničkih i razlikovnih obrazaca koji se pojavljuju kod odgovora vjerskih zajednica na nove medije.

Gabi Abramac

Ivan DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenoga učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evanđelja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., 384 str.*

Knjiga uglednoga hrvatskog bibličara Ivana Dugandžića *Evandjelje ljubljenoga učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evanđelja*, čini se da u javnosti nije izazvala onoliki odjek koliki joj s raznoraznih razloga, koje ćemo ovdje ukratko iznijeti, doista i pripada. Stoga i ovaj prikaz Dugandžićeve vrijedne knjige želi probuditi pozornost širega teološkoga čitateljstva i ukazati na stvarnu važnost i korisnost ovoga djela u proučavanju

izvorne Isusove poruke kao Božje riječi sadržane u evanđeljima.

Sam naslov knjige otkriva da je posrijedi *Četvrto evanđelje* ili, tradicionalno nazvano, *Ivanovo evanđelje*, koje Dugandžić, uvažavajući svekolika istraživanja autorstva toga evanđelja, naziva *Evandjeljem ljubljenoga učenika*, čime želi istaknuti da je autor iz ivanovskoga kruga učenika, ali zasigurno nije Ivan apostol. Evandjelje je po mnogočemu različito od drugih triju